

"FIT-TIJATRU"

IL-PALK TA' AQUILINA

Ta' BRO. JAMES BONELLO S.S.P.

FOST il-hafna xoghol stampat tal-Prof. Ġ. Aquilina li għandu x'jaqsam mal-letteratura Maltija, nsibu li fil-fergha drammatika huwa tagħna kontribuzjoni siewja wkoll. Huwa kiteb drammi twal ta' tliet atti, bħal *Il-Bniedem li Caħdu* u *Arbli fuq il-Bjut* u tnejn oħra kif ukoll drammi uniċi li huma miġbura fi ktieb wiehed li jgħib l-isem *Fit-Tijatru*. U huwa sewwa sew fuq dawn id-drammi ta' att wiehed li jien irrid nikteb xi haġa.

Minn kif naraw mis-sitt drammi li nsibu *Fit-Tijatru* jidher ċar li d-dramm ta' att wiehed huwa dejjem limitat. L-ewwel nett insibu rażna fi-ideja. Hija haġa tista' tgħid ta' bil-fors, li l-awtur ikollu jhalli barra hafna punti mqanqlin f'hin jew iehor tad-dramm, jew inkella jkollu jikkuntenta ruhu billi jsemmihom biss, ukoll jekk setgħu joffru waqtiet drammatiċi mill-aktar haġja. Imbagħad għandna l-limitazzjoni fix-xena li trid tibqa' dejjem l-istess u għalhekk insibu wkoll l-limiti taż-żmien. Minn hawn naraw li d-dramm ta' att wiehed irid joqgħod biss fuq ideja principali u hafna drabi ma jistax joffrirlna żvilupp ta' karattru kif naraw fi drammi itwal, iżda, biex ngħidu hekk, iqeġgħidna quddiemna siegħa minn haġja ta' bniedem jew bnedmin. Il-karattri li niltaqgħu magħhom *Fit-Tijatru* huma sewwa sew minhabba f'dan li huma iktar tipi ta' nies milli individwi, kemm jekk insemmu l-avukat Caruana jew is-Sur Martin, kif ukoll jekk nieħdu lil Spiru t-tallab jew Ġorg l-istudent tal-medicina.

Is-sugġetti li jikteb fuqhom l-awtur f'dawn is-sitt drammi jinqasmu fi tlieta. Ta' l-ewwel f'dawk intelletwali li huma *Adam u Eva* fejn l-awtur jistudja l-bidla fi-idejat li tgħaddi fi-istess bniedem matul il-haġja tiegħu, u *L-Eżami tal-Anatomija*. Hemmhekk naraw quddiemna l-qagħda ta' bniedem li hu msejjaħ għall-arti fil-waqt li ċ-ċirkustanzi jgagħluh jistudja l-medicina. Fi *Żewġ Miżżewġin* u *L-Għira* għandna żewġ drammi li jikkellmu fuq il-problema tal-familja, fil-waqt li l-aħħar tnejn *Il-Fortuna tal-Bakkaljaw* u *L-Inkwiet tas-Sur Martin* huma drammi soċjali b'element farsesk qawwi. Haġa waħda li tolqtok mill-ewwel f'dawn id-drammi hija li għalkemm is-sugġett tad-dramm hafna drabi jkun serju madanakollu d-djalogu huwa minsuġ b'hafna hjut ta' umoriżmu li daqqa huma ta' lewn igħajjat u oħra inqas jagħti fil-għajn, imma l-umoriżmu dejjem għaddej, dejjem qiegħed hemm. Fi *L-Inkwiet tas-Sur Martin* l-umoriżmu huwa fi-aqwa

tiegħu, għax is-sugġett tad-dramm joqgħod iktar għalhekk, iżda wkoll fi *L-Eżami tal-Anatomija* fejn hemm iktar tensjoni drammatika, dan l-umorizmu ma jonqosx.

Id-drammi ta' *Fit-Tijatru* nisthajjilhom bħal kwadri kbar ta' pittura li juruna ħafna xeni familjari mill-ħajja Maltija ta' llum u ta' ftit żmien ilu. L-ambjent ta' kull drammm huwa rejalistiku kemm fix-xena kif ukoll fid-djalogu. Naraw *sitting room* ta' l-avukat Caruana, "l-aħjar kamra tas-Sur Martin", il-qorti, kamra ta' l-istudju ta' Ġoġ, kamra fqira ta' Toninu u l-biħtha ta' Adam ix-xiħ. Il-karattri wkoll ma humiex xi nies tad-dinja l-oħra, iżda tad-demmm u l-laħam bħalna, u ħafna mill-ħsbibijiet li jfissru nistgħu ngħidu li jgħaddu ta' sikwit minn moħħna, forsi mhux taħt l-istess għamla u bl-istess mod drammatiku, iżda xorta waħda aħna nkunu li ħassejniehom. Id-djalogu tad-drammi, tneħħi d-diskorsi ta' Ġoġ Farina, huma mexxejja, ħajja, u naturali kemm tridhom, mimlija ħafna drabi b'dak it-tingiż irqiq li joqros issa lin-nies tal-Kummerċ li ma jafux x'jigifieri onestà, issa lin-nies tal-professjoni li ma jgħixux il-professjoni tagħhom tajjeb. Insomma kull fejn jidher fis-soċjetà Maltija li wieħed għandu bżonn ta' taptipa, nistgħu ngħidu li jaqlagħha. Forsi l-aktar li tagħti fastidju lill-awtur hija l-qagħda tas-seftura fis-soċjetà għax sikwit nisimgħuh itektek fuq dan il-punt. Mid-djalogu wkoll tinduna bl-influenza tal-ħajja kontemporanja fuq l-awtur, Hekk nisimgħu fost ħwejjeġ oħra bid-dhul tal-*Mother's Day* f'Malta; il-*Labour Office*; il-*black market* ta' wara l-gwerra, u l-kwistjoni tal-lingwa li qajmet daqshekk inkwiet f'Malta ftit tas-snin ilu. Iżda forsi l-iktar ħaġa importanti li għaliha l-awtur deher li qagħad attent ħafna hija li kull karattru jithaddet il-lingwa li toqgħodlu L-Imħalief u l-avukat jitekellmu bil-lingwa tal-qorti; Ġoġ u Fredu, l-istudenti tal-Università, jitekellmu l-lingwa tagħhom; in-negozjant juża ħafna kliem tal-kummerċ; fil-waqt li s-seftura, Teresa u Marija, jitekellmu b'lingwa iktar popolari. It-tallab ix-xiħ, Amalja u Anjeże jużaw djalogu iktar sempliċi u li joqogħdilhom.

Għal dik li hija teknika l-awtur jidher li għamel użu sewwa mill-armar modern tal-palk. Fi tlieta mis-sitt drammi jdaħħal il-holm. Il-logħob tad-dwal iġin biex wieħed jista' jirnexxilu jgib din id-dinja tal-fantasija fir-rejalità. L-awtur juża l-holm jew biex jehodna lura fil-ħajja tal-bniedem bħalma jigri f'*Adam u Eva* u *Zewġ Mizżewġin* jew inkella biex iġibilna quddiemna l-fantasija tal-bniedem, din il-fantasija li dejjem sejra taħdem mingħajr hedu ta' xejn kif naraw fi *L-Eżami tal-Anatomija*. Mill-holm, li jiffirma ruħu minn dak il-fenomenu msejjaħ *Sub-conscious mind* l-awtur bħal donnu jislet is-soluzzjoni għall-problema li jkun qajjem fid-dramm. Iżda naħseb li dik il-parti tat-teknika li niltaqgħu magħha f'kull wieħed

mid-drammi huwa l-mod li bih l-awtur johrog in-nisga tad-dramm mibnija fuq il-kuntrast tal-karattri. Hekk naraw li f' *Adam u Eva* il-kuntrast qiegħed mhux bejn persuna u oħra iżda bejn l-istess bniedem f'etajiet differenti. F' *Il-Fortuna tal-Bakkaljaw* il-kuntrast qiegħed bejn Spiru t-tallab u Tonina w uliedha. Dawn ilkoll fgar, iżda Spiru kuntent u kwiet bil-ħajja li qed iġhix u l-oħrajn, bil-maqlub tiegħu, dejjem moħħhom iħabbat sitta sitta jhewdnu fuq il-flus li m'għandhomx. Jekk inkomplu nistudjaw id-drammi l-oħra wieħed wara l-ieħor naraw li kollha huma mibnija fuq dan il-kuntrast. L-awtur jidher li ħoloq formula li fuqha sejjes id-drammi tiegħu kollha, iżda b'effett differenti kull darba għax użat fuq problemi u karattri li ma jaqblu xejn bejniethom, u għalhekk l-ebda wieħed ma jtellef lil ieħor.